

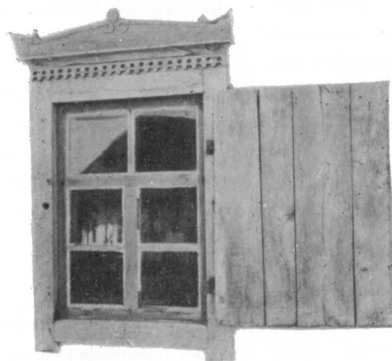

МУЗЕЙ
НАРОДНОЇ АРХІТЕКТУРИ ТА ПОБУТУ
УКРАЇНСЬКОЇ РСР

МУЗЕЙ
НАРОДНОЇ АРХІТЕКТУРИ ТА ПОБУТУ
УКРАЇНСЬКОЇ РСР

МУЗЕЙ
НАРОДНОЙ АРХИТЕКТУРЫ И БЫТА
УКРАИНСКОЙ ССР

Фотобуклет

Київ — «Мистецтво» 1977

72С (С2) 1 (069) + 902 + (069)
М89

М $\frac{60803-259}{М207(04)-77}$ Информ. лист -- 77

© Видавництво «Мистецтво», 1977

Музей народної архітектури та побуту Української РСР, створений за Постановою Ради Міністрів Української РСР,— яскраве свідчення ленінського ставлення до культурної спадщини нашого народу, піклування Комуністичної партії, Радянського уряду про збереження пам'ятників історії та культури.

Нині діюча експозиція першої черги музею показує, головним чином, архітектуру та побут українського народу другої половини XIX — початку XX ст. Незважаючи на нещадний гніт, соціальну нерівність та безправ'я, трудовий народ втілював у витворах своїх рук природне поняття про красу, розкривав свій невичерпний талант, був, як указував Максим Горький, основоположником і творцем мистецтва.

В експозиції музею велика увага приділяється історично правдивому показові побуту різних верств населення, соціальної диференціації селянства, його класової структури.

На відміну від музеїв, експонати яких розміщені в закритих приміщеннях, музей просто неба має свої особливості. Вони полягають у тому, що комплексний показ етнографічних

матеріалів здійснюється в справжніх житлових, господарських, виробничих та громадських спорудах. Перевезені з різних територіальних зон, будівлі встановлені в первісному вигляді, для них створене природне оточення.

Земельна ділянка, відведена під першу чергу музею, має площу близько 100 гектарів. З невеличкими галями й садами, пагорбами й ярами, з перепадами висот до 50 метрів, з водоймищами та видолинками, зручними для створення ставків, вона якнайкраще відповідає мальовничості й своєрідності етнічно-географічних зон України.

Експозиція дожовтневого села складається з шести секторів відповідно до головних історико-етнографічних районів: «Середня Наддніпрянщина», «Слобожанщина», «Полісся», «Поділля», «Карпати», «Південь України». Вони історично сформувалися внаслідок особливостей соціально-економічного та культурного розвитку до революційної України, політичного становища, обставин заселення, природних умов, взаємозв'язків з сусідніми народами і, насамперед, з братніми російським та білоруським.

До першої черги музею, відкритої для огляду в липні 1976 року, включено чотири сектори («Середня Наддніпрянщина», «Слобожанщина», «Полісся», «Поділля»), кожен з яких — то фрагмент своєрідного поселення, що дає уявлення про специфіку сільської забудови. Він представляє найхарактерніші зразки народних будівель, знайомить з умовами життя селян-бідняків, середняків, куркулів, розкриває соціальну нерівність, показує сільські промисли й ремесла, що ставали іноді чи не єдиним засобом існування безземельних або малоземельних селян. В окремих садибах демонструються знаряддя праці, предмети хатнього вжитку, тканини, одяг тощо.

Маршрут пролягає по кільцевій дорозі, що створює зручності для послідовного огляду всіх чотирьох секторів.

Експозиційний сектор «Середня Наддніпрянщина» (з нього починається огляд) репрезентує сільську народну архітектуру та побут центральної частини України, де найінтенсивніше йшов процес формування української народності, а потім і нації. Тут експонуються пам'ятка народного будів-

ництва — церква з с. Зарубинців, що на Черкащині, зведена 1742 року, близько 30 споруд українського села XVIII—XIX і початку XX ст. з характерним для нього безсистемно-вуличним плануванням та майданом, де зосереджувалися головним чином типові будівлі адміністративно-господарського центру.

Другий сектор виділений для Слобожанщини — району, при заселенні якого в XVI—XVIII ст. особливо яскраво відбилися взаємовпливи матеріальної культури українського та російського народів. Забудова цієї зони відзначається масштабністю кожної споруди та окремих архітектурних елементів, м'яким світлим колоритом і виразністю архітектурно-художньої композиції. Характерна риса народного житла — великі звиси дахів з чола й причілка, які підтримуються тонкими стовпчиками чи кронштейнами, оздобленими своєрідним різьбленням.

Третій сектор показує культуру й побут Полісся, яке обіймає близько п'ятої частини всієї території України. Значну його площу займали ліси й болота. З ряду історичних причин тут більше збереглося давніх тради-

цій, і це добре відбито в експозиції. Побутове будівництво Полісся відзначається простотою архітектурного вирішення та строгістю декоративних засобів оздоблення фасадів.

Четвертий сектор знайомить з Поділлям — районом, який вирізняється стриманою за формами та пропорціями об'ємно-просторовою композицією будівель з мальовничим вирішенням фасадів. Для їхнього оздоблення широко застосовувалися кольорові глини, настінний розпис, що надає забудові подільського села своєрідних рис.

Під кінець XIX і на початку XX ст. на Україні можна помітити вже усталені, випробувані часом типи хат, прикетними рисами яких були простота, зручність і економність. В основному це були дво-трикамерні будівлі переважно з одним жилим приміщенням. Наявність одного жилого приміщення диктувала чіткий його функціональний розподіл. Біля входу ліворуч чи праворуч містилася велика вариста піч, що займала чверть площі всього інтер'єра. За піччю, в найтеплішому кутку, під «глухою стіною» клали під. У хаті також ставили стіл і лаву, одну чи дві скрині,

мисник. Комора служила для хатнього начиння, продуктів. Нерідко тут стояла скриня. У снях відводилися місця для дрібного господарського інвентаря.

Своєрідність інтер'єра кожної будівлі відповідає соціальному становищу господаря, а головне — специфіці історико-етнографічних районів. У багатьох інтер'єрах можна ознайомитися зі знаряддями праці, промислами та заняттями селян, побачити деякі з них у дії, коли народні майстри тут же демонструють процес виготовлення гончарних, ковальських чи тканих виробів. У наддніпрянській хаті натрапляємо на предмети, відовбані з дерева (ночви, сільнички, мірки), у полтавських садибах валять речі, майстерно виплетені з оситняку й рогози, та витвори гончарного промислу, в поліській садибі надибуємо на вироби із лози та на вулики-колоди — пам'ятки бортьового бджільництва.

Відкрита для відвідувачів перша черга музейної експозиції — то лише крок на шляху втілення в життя генерального плану перспективного розвитку музею. Прийнятий Верховною Радою СРСР від 29 жовтня

1976 року Закон Союзу Радянських Соціалістичних Республік «Про охорону і використання пам'ятників історії та культури» відкриває перед музеями, і, зокрема, перед Музеєм народної архітектури та побуту Української РСР, широкі перспективи. В недалекому майбутньому тут функціонуватимуть усі шість секторів експозиції українського дореволюцій-

ного села. Також будуть створені експозиції, що відбиватимуть давньоруську дерев'яну архітектуру, життя й побут дореволюційних робітничих селищ, а головне — експозиція нового соціалістичного села (просто неба та в павільйонах), яка наочно покаже ті величезні зміни, що сталися в житті й побуті українського народу за роки Радянської влади.

Музей народной архитектуры и быта Украинской ССР, созданный по Постановлению Совета Министров Украинской ССР,— яркое свидетельство ленинского отношения к культурному наследию нашего народа, заботы Коммунистической партии, Советского правительства о сохранении выдающихся памятников истории и культуры.

Ныне действующая экспозиция первой очереди музея показывает, главным образом, архитектуру и быт украинского народа второй половины XIX—начала XX в. Несмотря на беспощадный гнет, социальное неравенство и бесправие, трудовой народ воплощал в творениях своих рук природное понимание красоты, раскрывал свой неисчерпаемый талант, был, как указывал Максим Горький, основоположником и творцом искусства.

В экспозиции музея большое внимание уделяется исторически-правдивому показу быта разных слоев населения, социальной дифференциации крестьянства, его классовой структуры. В отличие от музеев, экспонаты которых размещены в закрытых помещениях, музей под открытым небом

имеет свои особенности. Они заключаются в том, что комплексный показ этнографических материалов осуществляется в настоящих жилых, хозяйственных, производственных и общественных сооружениях. Перевезенные из разных территориальных зон, строения установлены в первоизданном виде, для них создано естественное окружение.

Земельный участок, отведенный под первую очередь музея, имеет площадь около 100 гектаров. С небольшими рощами и садами, пригорками и оврагами, с перепадами высот до 50 метров, с водоемами и ложбинами, удобными для создания прудов, он наилучшим образом отвечает живописности и своеобразием этно-географических зон Украины.

Экспозиция дооктябрьского села состоит из шести секторов, которые соответствуют главным историко-этнографическим районам: «Средняя Надднепрянина», «Слобожанщина», «Полесье», «Подолье», «Карпаты», «Юг Украины». Они исторически сформировались вследствие особенностей социально-экономического и культурного развития дореволюционной Украины, политического положения, обстоя-

тельств заселения, природных условий, взаимосвязей с соседними народами и, прежде всего, с братскими русским и белорусским.

В первую очередь музея, открытую для осмотра в июле 1976 года, включено четыре сектора («Средняя Надднепрянщина», «Слобожанщина», «Полесье», «Подолье»). Каждый сектор — это фрагмент своеобразного поселения, дающего представление о специфике сельской застройки. Он представляет наиболее характерные образцы народных строений, знакомит с условиями жизни крестьян-бедняков, середняков, кулаков, раскрывает социальное неравенство, показывает сельские промыслы и ремесла, которые становились иногда едва ли не единственным средством существования безземельных или малоземельных крестьян. В отдельных усадьбах демонстрируются орудия труда, предметы домашнего обихода, ткани, одежда и т. п.

Маршрут пролегает по кольцевой дорожке. Это создает удобство для последовательного осмотра всех четырех секторов.

Экспозиционный сектор «Средняя Надднепрянщина» (с него начинается

осмотр) представляет сельскую народную архитектуру и быт центральной части Украины, где наиболее интенсивно шел процесс формирования украинской народности, а потом и нации. Тут экспонируется уникальный памятник народного строительства — церковь из с. Зарубинцев на Черкасщине, возведенная в 1742 году, около 30 сооружений украинского села XVIII—XIX и начала XX вв. с характерной для него бессистемноуличной планировкой и площадью, на которой сосредоточивались типовые строения административно-хозяйственного центра.

Второй сектор выделен для Слобожанщины — района, при заселении которого в XVI—XVIII вв. особенно ярко отразились взаимовлияния материальной культуры украинского и русского народов. Застройка этой зоны отличается масштабностью каждого строения и отдельных архитектурных элементов, мягким светлым колоритом и выразительностью архитектурно-художественной композиции. Характерная черта народного жилья — большие навесы крыш с фасада и боковой стены здания, которые поддерживаются тонкими стол-

биками или кронштейнами, украшенными своеобразной резьбой.

Третий сектор показывает культуру и быт Полесья, которое занимает около пятой части всей территории Украины. Значительную его площадь покрывали леса и болота. Поряду исторических причин тут больше сохранилось древних традиций, и это хорошо отражено в экспозиции. Бытовое строительство Полесья отличается простотой архитектурного решения и строгостью декоративных средств украшения фасадов.

Четвертый сектор знакомит с Подольем. Этот район отличается сдержанной по формам и пропорциям объемно-пространственной композицией построек с живописным решением фасадов. Для их украшения широко применялись цветные глины, настенная роспись, придающие застройке подольского села своеобразные черты. В конце XIX — в начале XX вв. на Украине можно заметить уже сложившиеся, испытанные временем типы домов. Их характерными чертами были простота, удобство и экономность. В основном это были **двух-трехкамерные** постройки, преимущественно с одним жилым помещением.

Наличие одного жилого помещения диктовало четкое его функциональное разделение. Около входа слева или справа размещалась большая кухонная печь, занимающая четверть площади всего помещения. За печью, в самом теплом углу, под «глухой стеной» клали полати. В хате также ставили стол со скамьей, один или два сундука, полку для посуды. Кладовка служила для размещения домашней утвари, продуктов, нередко здесь стоял сундук с одеждой. В сенях отводилось место для мелкого хозяйственного инвентаря.

Своеобразие интерьера каждой постройки отвечает социальному положению хозяина, а главное — специфике историко-этнографических районов. Во многих интерьерах можно познакомиться с орудиями труда, промыслами и занятиями крестьян, увидеть некоторые из них в действии, когда народные мастера тут же демонстрируют процесс изготовления гончарных, кузнечных или тканых изделий. В надднепрянской хате встречаем предметы, выдолбленные из дерева (корыта, солонки, мерки), в полтавских усадьбах привлекают внимание вещи, мастерски сплетенные из

ситника и рогозы, и изделия гончарного промысла, в полесской усадьбе — изделия из лозы и ульи-колоды — памятники бортевого пчеловодства.

Открытая для посетителей первая очередь музейной экспозиции — это лишь шаг на пути претворения в жизнь генерального плана перспективного развития музея. Принятый Верховным Советом СССР от 29 октября 1976 года Закон Союза Советских Социалистических Республик «Об охране и использовании памятников истории и культуры» открывает перед музеями, и, в частности, перед Музеем народной архитектуры и

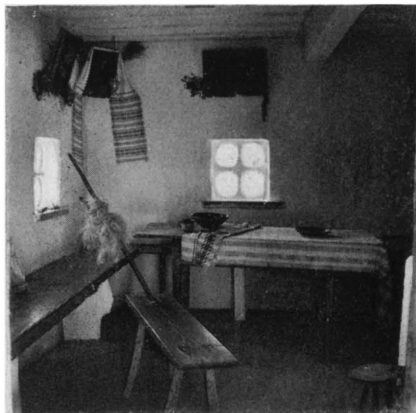
быта Украинской ССР, широкие перспективы. В недалеком будущем тут будут функционировать все шесть секторов экспозиции украинского до-революционного села. Также будут созданы экспозиции, воссоздающие древнерусскую деревянную архитектуру, жизнь и быт дореволюционных рабочих поселков; а главное — экспозиция нового села (под открытым небом и в павильонах), которая покажет те большие изменения, которые произошли в жизни и быте украинского народа за годы Советской власти.

В СРСР пам'ятники служать цілям розвитку науки, народної освіти і культури, формування високого почуття радянського патріотизму, ідейно-морального, інтернаціонального і естетичного виховання трудящих.

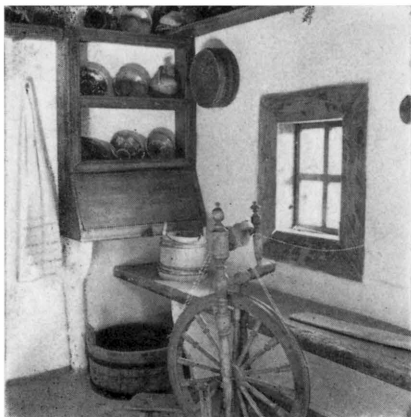
Із Закону Союзу Радянських
Соціалістичних Республік
«Про охорону і використання
пам'ятників історії та
культури» від 29 жовтня
1976 року.

- 1—2. Хата бідняка (с. Неморож,
Черкаська обл.). Кін. XIX ст.
Хата бедняка (с. Неморож,
Черкасская обл.) Кон. XIX в.
3. Інтер'єр хати середняка
(с. Хрещатик, Черкаська обл.).
Поч. XIX ст.
Интерьер хаты середняка
(с. Хрещатик, Черкасская обл.)
Нач. XIX в.

4—5. Хата середняка (с. Яснозір'я,
Черкаська обл.). Кін. XIX ст.
Хата середняка
(с. Яснозорье, Черкасская обл.)
Кон. XIX в.

6. Пам'ятка народної архітектури —
церква (с. Дорогинка,
Київська обл.). XVI ст.
Памятник народной архитектуры —
церковь (с. Дорогинка,
Киевская обл.) XVI в.

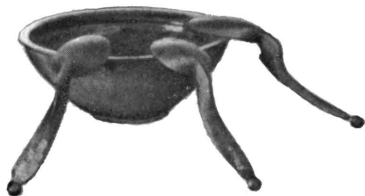

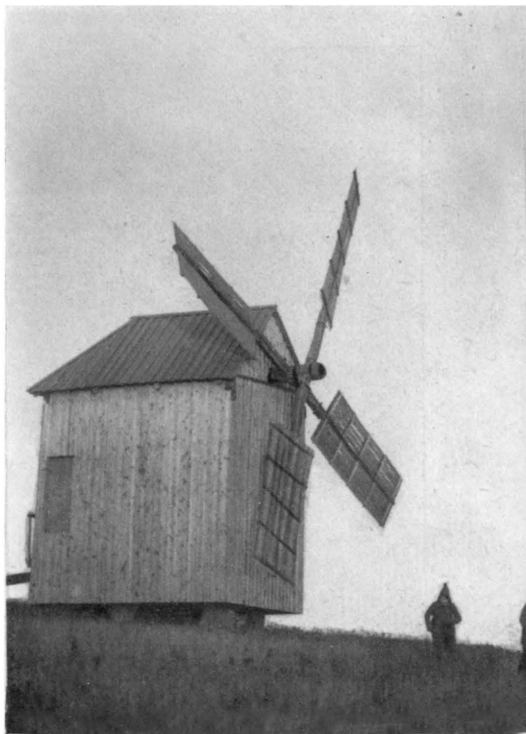
7. Вхід у церкву з с. Дорогинки.
Вход в церковь из с. Дорогинки.

8. Хата куркуля. Фрагмент
(с. Яснозір'я, Черкаська обл.).
Поч. XX ст.
Хата кулака. Фрагмент
(с. Яснозорье, Черкасская обл.).
Нач. XX в.
9. Куточок сіней хати середняка
(с. Хрещатик, Черкаська обл.).
Поч. XIX ст.
Уголок в сенях хаты середняка
(с. Крещатик, Черкасская обл.).
Нач. XIX в.

10. Вітряк (с. Кононівка,
Полтавська обл.). Поч. XX ст.
Мельница (с. Кононовка,
Полтавская обл.). Нач. XX в.

11—12. Садиба та інтер'єр хати куркуля
(с. Ясногір'я, Черкаська обл.).
Поч. XX ст.

Усадьба и интерьер хаты кулака
(с. Яснозорье, Черкасская обл.).
Нач. XX в.

13. Криниця біля хати гончаря
(с. Велика Павлівка,
Полтавська обл.).

Колодець возле хаты гончара
(с. Великая Павловка,
Полтавская обл.).

14. Вітряк (с. Вільшана,
Харківська обл.). Поч. XX ст.
Мельница (с. Ольшана,
Харьковская обл.). Нач. XX в.

15. Садиба гончаря
(с. Велика Павлівка,
Полтавська обл.).
Кін. XIX ст.
Усадьба гончара
(с. Великая Павловка,
Полтавская обл.).
Кон. XIX в.

16. Куточок Східної Слобожанщини —
будівлі кін. XIX ст.

Уголок Восточной
Слобожанщины — сооружения
кон. XIX в.

17. Восьмикрилий вітряк
(хутір Кудрявий, Сумська обл.).
Кін. XIX ст.

Восьмикрылая мельница
(хутор Кудрявый, Сумская область)
Кон. XIX в.

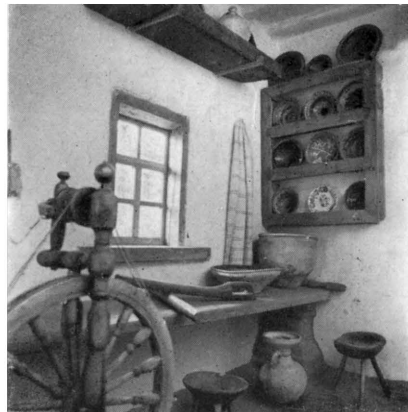

18. Громадське зерносховище-гамазей
(с. Луб'янка,
Ворошиловградська обл.).
Кін. XIX ст.

Общественное зернохранилище-
гамазей (с. Лубянка,
Ворошиловградская обл.).
Кон. XIX в.

19. Хата малоземельного селянина
(с. Шишаки, Полтавська обл.).
Кін. XIX ст.

Хата малоземельного крестьянина
(с. Шишаки, Полтавская обл.).
Кон. XIX в.

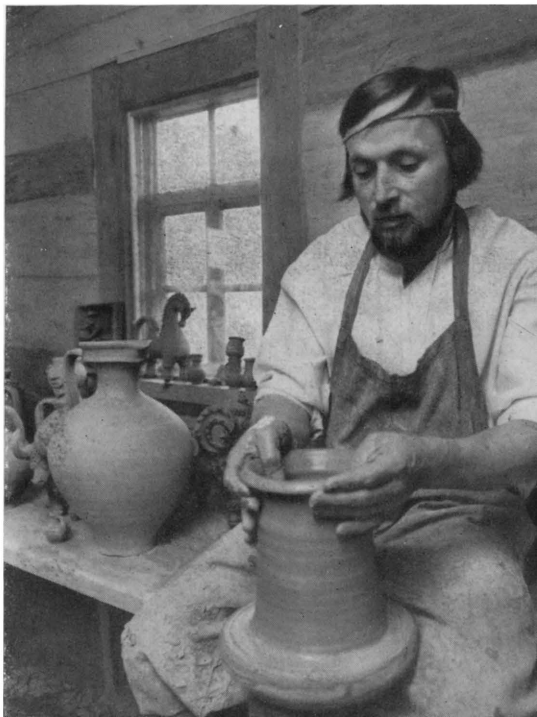

20. *Интер'єр хати середняка*
(с. Красна Попівка,
Ворошиловградська обл.).
Кін. XIX ст.

Интерьер хаты середняка
(с. Красная Поповка,
Ворошиловградская обл.).
Кон. XIX в.

21. *Садиба куркуля. Фрагмент.*
Південь Полтавщини. Кін. XIX ст.
Усадьба кулака. Фрагмент.
Юг Полтавщины. Кон. XIX в.

22. *Гончар за роботою.*
Гончар за работой.

23. Хата середняка
(с. Нова Охтирка,
Ворошиловградська обл.).
Кін. XIX ст.

Хата середняка
(с. Новая Ахтырка,
Ворошиловградская обл.).
Кон. XIX в.

24. Інтер'єр хати малоземельного
селянина (с. Шишаки,
Полтавська обл.). Кін. XIX ст
Интерьер хаты малоземельного
крестьянина (с. Шишаки,
Полтавская обл.). Кон. XIX в.

25. Інтер'єр хати гончаря (с. Велика
Попівка, Полтавська обл.).
Интерьер хаты гончара (с. Большая
Поповка, Полтавская обл.).

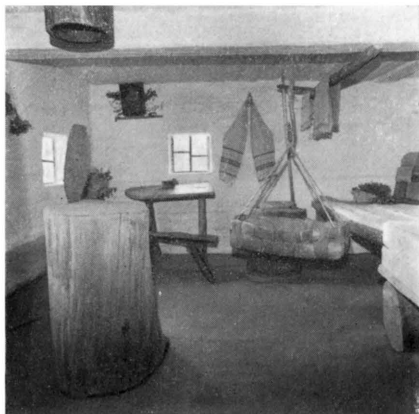

26. Хата середняка
(с. Красна Попівка,
Ворошиловградська обл.).
Кін. XIX ст.

Хата середняка
(с. Красная Поповка,
Ворошиловградская обл.)
Кон. XIX в.

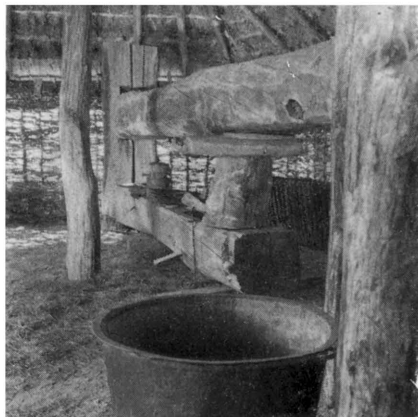

27. Інтер'єр хати бідняка
(с. Блажове, Ровенська обл.).
Друга пол. XIX ст.

Интерьер хаты бедняка
(с. Блажове, Ровенская обл.).
Вторая пол. XIX в.

28. Олійниця-воскобійня
(с. Лукнів, Чернігівська обл.).
Кін. XIX ст.

Маслобойня-воскодавка
(с. Лукнів, Черниговская обл.).
Кон. XIX в.

29. Інтер'єр хати середняка
(с. Мамакине, Чернігівська обл.).
Серед. XIX ст.

Интер'єр хаты середняка
(с. Мамакино, Черниговская обл.).
Серед. XIX в.

30. Вітряки-кругляки з Полісся.
Мельниці-кругляки из Полесья.

31. Кузня (с. Залюття, Волинська обл.).
Поч. XX ст.

Кузница (с. Залютье,
Волынская обл.). Нач. XX в.

32. Вітряки з Полісся.

Мельниці из Полесья.

33. Подвір'я бідняка-пасічника
(с. Блажове, Ровенська обл.).

Серед. XIX ст.

Двор бедняка-пасечника

(с. Блажево, Ровенская обл.).

Серед. XIX в.

35. Курна́ хата бідняка
(с. Самари, Волинська обл.). 1587.
Курная хата бедняка
(с. Самары, Волинская обл.). 1587.

36. Курна́ піч на полозах в хаті
середняка (с. Мульчиці,
Ровенська обл.). Серед. XIX ст.
Курная печь на полозах в хате
середняка (с. Мульчицы,
Ровенская обл.). Серед. XIX в.

37. Хата середняка
(с. Мульчиці, Ровенська обл.)
Серед. XIX ст.
Хата середняка
(с. Мульчицы, Ровенская обл.).
Серед. XIX в.

34. Пасіка з Чернігівщини.
Пасека из Черниговщины.

38. Садиба середняка
(с. Мамекине, Чернігівська обл.).
Серед. XIX ст.
Усадьба середняка
(с. Мамекино, Черниговская обл.).
Серед. XIX в.

39. Вітряк (хутір Лісовий,
Чернігівська обл.).
Друга пол. XIX ст.
Мельница (хутор Лесовой,
Черниговская обл.).
Вторая пол. XIX в.

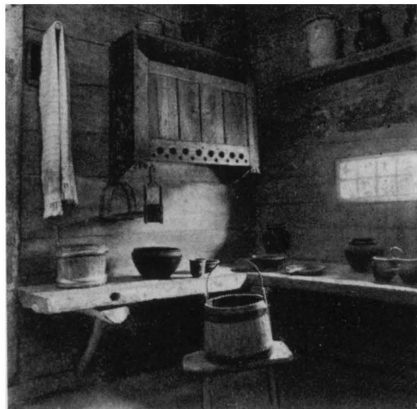

40. Садиба куркуля (окружний двір;
с. Солсв'ї, Волинська обл.). 1857.
Усадьба кулака (окружной двор;
с. Соловьї, Волынская обл.). 1857.

41—43. Куточок подвір'я та інтер'єр хати куркуля (с. Солов'ї, Волинська обл.). 1857.

Уголок двора и интерьер хаты кулака (с. Соловьи, Волынская обл.). 1857.

44. Вітряк кругляк
(с. Мала Морочна,
Ровенська обл.).
Поч. XX ст.

Мельница-кругляк
(с. Малая Морочная,
Ровенская обл.).
Нач. XX в.

45. Загальний вигляд експозиційного сектора «Поділля».

Общий вид экспозиционного сектора «Подолье».

46. Водяний млич
(с. Ломачинці, Чернівецька обл.).
Поч. XIX ст.

Водяная мельница
(с. Ломачинцы,
Черновицкая обл.).
Нач. XIX в.

47. Садиба середняка
(с. Кадіївці, Хмельницька обл.).
Поч. XX ст.

Усадьба середняка
(с. Кадиевцы, Хмельницкая обл.).
Нач. XX в.

48. Землянка-бурдей (бідняцьке житло)
з Поділля. Кін. XIX ст.

Землянка-бурдей
(бедняцкое жилье) из Подолья.
Кон. XIX в.

49. Садиба середняка (с. Яришів,
Вінницька обл.). Поч. XX ст.

Усадьба середняка
(с. Ярышев, Винницкая обл.).
Нач. XX в.

50. Група вітряків в експозиції музею.

Група мельниц
в експозиції музею.

51. Пам'ятки народної архітектури —
церква та дзвіниця
(Тернопільська обл.).
Поч. XIX ст.

Памятники народной архитектуры —
церковь и колокольня
(Тернопольская обл.).
Нач. XIX в.

МУЗЕЙ
НАРОДНОЙ АРХИТЕКТУРЫ
И БЫТА
УКРАИНСКОЙ ССР

Фотобуклет

(На украинском и русском языках)

Киев, издательство «Мистецтво», 1977

Авторы-составители

Евдокия Ивановна Коноз

Сергей Владимирович Верговский

Фото

Станислава Сергеевича Крячко

Макет и художественное оформление

Нины Анатольевны Турбановой

Редактор *Н. Ф. Кагарлицкий*

Художественный редактор *И. И. Литвин*

Технический редактор *З. С. Машкова*

Корректор *М. А. Богуславская*

Информ. бланк. № 979

БФ 30080. Информ. лист — 77. Здано на виробництво 20/IV. 1977 р. Підписано до друку 16/VIII. 1977 р. Папір крейдяний. 120 г. Формат 60×90¹/₂₄. Фіз. друк. арк. 2,0. Умовн. друк. арк. 2,0. Обл.-вид. арк. 2,23. Зам. 7—1237. Тираж 40 000. Ціна 49 коп.

Видавництво «Мистецтво», Київ,
Золотоворітська, 11.

Головне підприємство республіканського
виробничого об'єднання «Поліграфкнига»
Держкомвидаву УРСР, Київ, Довженка, 3.

40 коп.

